

VERSLAG

CRB 2021-1786

**Opvolging van de papier-, grafische en
uitgeverijsector tijdens de coronacrisis
voorjaar 2021**

CCE
Conseil Central de l'Economie
Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
CRB

**Verslag
Opvolging van de papier-, grafische
en uitgeverijensector tijdens de coronacrisis - voorjaar 2021**

**Aanspreekpunten:
Lieselot Smet
lieselot.smet@ccecrb.fgov.be
Emmanuel Karel de Bethune
embe@ccecrb.fgov.be**

Inhoudsopgave

1. Opvolging van de papier-, grafische en uitgeverijensector tijdens de coronacrisis (NBB)	4
2. Conjunctuurontwikkeling in de papier- en grafische sector	11
2.1 Vooruitzichten conjunctuurontwikkelingen.....	11
2.1.1 Conjunctuurcurve voor de grafische sector	11
2.1.2 Conjunctuurcurve voor de papiersector	12
3. Besluit	15

Lijst tabellen

Tabel 1-1: Impact van de coronacrisis op de omzet van de onderneming - week 20 april	4
Tabel 1-2: Redenen voor de omzetsdaling – week 20 april	7
Tabel 1-3: Werkstatus van de werknemers, week 22 september	7
Tabel 1-4: Werkgelegenheidsverwachtingen precrisisperiode - 2021	9
Tabel 1-5: Verwachte impact op de investeringsplannen in 2021	9
Tabel 1-6: Percentage respondenten dat een faillissement waarschijnlijk of erg waarschijnlijk acht	10

Lijst figuren

Figuur 2-1: Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België.....	14
--	----

1. Opvolging van de papier-, grafische en uitgeverijensector tijdens de coronacrisis (NBB)

De NBB en het VBO coördineren samen met de diverse federaties van ondernemingen en zelfstandigen (in het bijzonder BECI, UNIZO, UWE en VOKA) een wekelijkse enquête. De bedoeling is om van week tot week na te gaan wat de impact is van de coronacrisis op de economische activiteit in België, alsook op de financiële gezondheid en op de beslissingen van de Belgische ondernemingen. Het secretariaat van de CRB gebruikt deze data om analyses te maken voor specifieke sectoren, in dit verslag meer bepaald de papier-, grafische en uitgeverijensector.

Sterke omzetzakking in de hout-, papier- en grafische sector

De Belgische ondernemingen wijzen nog steeds op een sterke daling van hun verkoop ten opzichte van de periode vóór de crisis. Rekening houdend met de grootte van de ondernemingen en met het gewicht van de sectoren in de Belgische toegevoegde waarde, belooft de gerapporteerde omzetzakking voor België 10% op 20 april, een resultaat dat beter is dan bij de septemberenquête, t.w. -14% op 22 september. Het herstel verloopt evenwel traag en lijkt de afgelopen maanden te stagneren. Naar het einde van dit jaar toe verwachten de ondernemingen dat hun omzet nog 8% onder het normale niveau zal blijven.

Tabel 1-1: Impact van de coronacrisis op de omzet van de onderneming - week 20 april

Revenue impact by industry	22-Sep	20-Oct	10-Nov	08-Dec	12-Jan	09-Feb	16-Mar	20-Apr
Accommodation and food service activities	-39	-65	-66	-78	-70	-69	-78	-67
Construction	-9	-9	-9	-7	-10	-7	-5	-5
Information and Communication	-21	-8	-13	-4	-8	-5	-4	-4
Manufacture of food products	-9	-11	-12	-9	-18	-12	-9	-16
Manufacture of furniture	-19	-1	-7	-3	-2	-9	-2	-2
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	-10	-11	-8	-10	-5	-1	-6	-3
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	-4	-7	-19	-10	-12	-12	-10	-10
Manufacture of wood and paper products, and printing	-6	-15	-14	-10	-4	-18	-16	-12
Retail sales (food)	-11	-1	-9	1	-1	-1	3	1
Retail sales (non-food)	-16	-19	-51	-24	-7	-7	-16	-23
Wholesale	-8	-15	-19	-15	-9	-6	-3	-2
Belgium	-14	-14	-17	-14	-12	-10	-9	-10

Bronnen: BECI, Boerenbond, NSZ, UNIZO, UWE, VBO, VOKA, NBB

Bepaalde sectoren zijn op het vlak van omzet echter minder hard getroffen dan de -10% voor de Belgische economie in haar geheel (tegenover dezelfde periode vorig jaar). De uitgeverijen behoren samen met de telecommunicatie, radio, televisie en film en de informatica-activiteiten en -diensten tot de informatie- en communicatiesector. Deze sector laat na de bevraging van 20 april een omzetverlies van 4% optekenen. Dit betekent een significante verbetering ten opzichte van 22 september, toen de sector aankeek tegen een omzetafname van 21%.

Naargelang van de subsector kunnen evenwel verschillende tendensen worden vastgesteld. De coronapandemie laat zich sterk voelen op de advertentiemarkt. De mediabedrijven kijken in 2020 aan tegen een gemiddelde daling van 10 tot 20% van de advertentie-inkomsten¹. Als gevolg van de coronapandemie en de 'lichte lockdowns' is de interesse van de consumenten voor digitale verkoopkanalen toegenomen en winnen onlineadvertenties aan marktaandeel. De uitgeverijen, en in het bijzonder de kranten- en tijdschriftengroepen, kunnen evenwel profiteren van een sterke groei van het aantal (digitale) lezersabbonnementen, wat het verlies aan advertentie-inkomsten heeft verzacht. Wereldwijd geeft de bevolking de voorkeur aan de mainstreammedia om zich te informeren over de coronapandemie, wat de krantenverkoop een stevig duwtje in de rug heeft gegeven. De toegenomen vrije tijd door de coronacrisis deed burgers ook sneller naar een tijdschrift grijpen. De grote uitdaging voor de kranten- en tijdschriftenuitgeverijen zal erin bestaan de toestroom aan nieuwe lezers te behouden wanneer het leven opnieuw normaliseert en burgers hun culturele, sport- en andere sociale activiteiten opnieuw opnemen. Daarnaast bestaat ook het risico op nieuwsmoeheid en de aversie tegenover de overload aan coronanieuws, wat kan wegen op de hernieuwing van de abonnementen².

Een sector die heel zwaar lijdt onder de gedaalde advertentie-inkomsten zijn de uitgeverijen en drukkerijen die afhankelijk zijn van reclamedrukwerk en lokale advertenties. De gratis regionale pers wordt geconfronteerd met fors gedaalde advertentie-inkomsten als gevolg van de herhaaldelijke sluitingen van de lokale handel en de situatie is nog niet volledig genormaliseerd. De sport en het cultuur- en verenigingsleven staan op een laag pitje, waardoor de regionale pers nog steeds op weinig advertenties kan rekenen.

Terwijl de markt van de gratis regionale pers bloedt, weet de boekenmarkt zich in deze crisistijd relatief beter staande te houden. Op basis van onderzoek door GfK i.s.m. Boek.be³ zou de Vlaamse algemene boekenmarkt in de eerste 8 maanden van 2020 een omzetstijging kennen van 4,5%, maar de verhandelde hoeveelheid (afzet) zou licht zijn gedaald (-0,7%, januari-augustus 2020). De omzetstijging wordt grotendeels verklaard door de forse omzetstijging van het onlineverkoopkanaal. De sector wijst er evenwel op dat op de markt van de onlineverkoop van boeken een level playing field ontbreekt, wat een reële bedreiging vormt voor het lokale boekenvak. «*De Belgische wetgeving rond verkoopprijzen van boeken geldt bijvoorbeeld niet voor buitenlandse websites die dezelfde boeken verkopen*», aldus Paul Hermans van Literatuur Vlaanderen. Vé Bobelyn van Boek.be sluit zich hierbij aan en roept op om boeken in lokale boekenwinkels te kopen⁴. Alle fysieke verkoopkanalen, met uitzondering van de supermarkten, kampen in de eerste 8 maanden van 2020 met een verlies aan omzet uit de boekenverkoop. Met de afwezigheid van de jaarlijkse Boekenbeurs in het najaar valt een belangrijk promotieplatform weg voor de boekenuitgeverijen en auteurs, wat afstraalt op de verkoop in de boekhandels. De verstrengde lockdown in november-december 2020 doet ook geen goed aan de fysieke eindejaarsverkoop van boeken. Al deze factoren doen ons vermoeden dat de sector ook in de resterende vier maanden van 2020 kampt met een verlies van omzet uit de fysieke boekenverkoop.

De hout- en papierbedrijven en drukkerijen zien hun omzetverlies sinds maart voorzichtig verkleinen na een forse daling van 18% in februari (cf. Tabel 1-1). De sector klokt eind april af op 12% omzetverlies. Hiermee presteert de sector evenwel minder goed dan het gemiddelde van de Belgische economie. Achter deze algemene trends kunnen evenwel grote subsectorale verschillen schuilen. Op basis van de resultaten van de conjunctuurenquête van de NBB van april voor de papier- en grafische sector kunnen we besluiten dat de papiersector zich inderdaad geleidelijk aan herstelt, maar het

¹ <https://www.persradar.be/artikel/mediahuis-boekt-586-miljoen-euro-winst-in-2020/>

² De Standaard, "Nieuwshonger helpt DPG media aan boerenjaar", 19 maart 2021. Dit kan worden geraadpleegd via: https://www.standaard.be/cnt/dmf20210318_98025429

³ <https://www.boekenvak.be/cijfers-over-het-boekenvak>

⁴ <https://www.vrt.be/vrtnews/nl/2020/10/29/een-jaar-zonder-fysieke-boekenbeurs/>

conjunctuurniveau bevindt zich nog onder het niveau van vóór de coronapandemie. Niettegenstaande de voorzichtig optimistische conjuncturele resultaten voor februari-april bevindt de grafische sector zich nog in zwaar weer, ver onder het niveau van vóór de pandemie (Figuur 2.1).

Gebrek aan vraag voornaamste reden voor de omzetzdaling

De reden die de bevroegde ondernemingen in de hout-, papier- en grafische sector en in de informatie- en communicatiesector het vaakst aanhalen, is de zwakke vraag en bijgevolg de gedaalde verkoop. In de uitgeverijensector is de vraag naar advertenties fors gedaald. In de hout-, papier- en grafische sector komt het vraagtekort als reden voor de omzetzdaling beduidend meer uitgesproken naar voren in vergelijking met het gemiddelde van de Belgische economie. Een ledenbevraging door Febelgra in december 2020⁵ wijst uit dat de overgrote meerderheid van de bevroegde drukkerijen, nl. 87%, wordt geconfronteerd met orderdalingen en bijna de helft daarvan kijkt aan tegen een orderdaling van 20 tot 50%. De overgrote meerderheid (67%) verwacht daarenboven dat bepaalde volumes in het post-coronatijdperk niet meer zullen worden gehaald als gevolg van de versnelde digitalisering, minder advertising en meer e-commerce.

Een kleiner, maar niet te verwaarlozen aandeel van de hout-, papier- en grafische sector kampt niet alleen met een vraagtekort, maar ook met een verbod van bepaalde bedrijfsactiviteiten en een gebrek aan personeel. Uit dezelfde ledenbevraging van Febelgra eind 2020 blijkt dat 29% van de bevroegde drukkerijen moeilijkheden ondervindt om geschikt personeel te vinden. De moeilijk in te vullen profielen vinden we in de eerste plaats bij de sectie afwerking, gevolgd door de administratie en de drukkerij. De liquiditeitsproblemen voor de hout-, papier- en grafische bedrijven komen minder prominent naar voren uit de ERMG-enquête van april. Dit sluit ook aan bij de sectorenquête van Febelgra; beduidend minder drukkerijen worden geconfronteerd met grote betalingsachterstanden, wat de liquiditeitsproblemen (licht) doet afnemen. Ook de problemen met de toelevering van drukkerijen zijn afgenomen in vergelijking met de sectorenquête van april (van 31% in april 2020 tot 18% in december 2020).

Hoewel de liquiditeitsproblemen in de informatie- en communicatiesector, waartoe de uitgeverijen behoren, groter zijn dan in het vorige verslag (ERMG-enquête 22 september), is dit niet de belangrijkste reden voor de omzetzdaling in de sector. Niet alleen het vraagtekort, maar ook de socialdistancingmaatregelen en de problemen ten gevolge van het verbod van bepaalde bedrijfsactiviteiten wegen op de omzet van de informatie- en communicatiesector.

⁵ <https://www.febelgra.be/nl/nieuws/newsflash-05-01-2021-resultaten-3de-sectorenquete>

Tabel 1-2: Redenen voor de omzetzaling – week 20 april

Survey 20 April	Social Distancing	Prohibited	Staff shortage	Supply chain problems	Lack of demand	Liquidity problems	Other	Not Applicable
Accommodation and food service activities	6	82	0	1	22	3	8	4
Construction	9	4	12	26	30	7	7	44
Information and Communication	12	12	6	10	42	6	11	41
Manufacture of food products	7	13	6	10	56	3	13	23
Manufacture of furniture	12	30	3	33	39	9	6	27
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	6	4	4	12	36	3	4	52
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	8	21	8	13	56	3	24	13
Manufacture of wood and paper products, and printing	2	12	8	6	73	6	10	21
Retail sales (food)	10	15	4	10	34	2	11	42
Retail sales (non-food)	13	44	2	17	52	4	23	10
Wholesale	2	14	3	25	51	5	10	30
Belgium	12	18	5	12	40	5	12	33

Bronnen: BECI, Boerenbond, NSZ, UNIZO, UWE, VBO, VOKA, NBB

Hoog aandeel tijdelijke werkloosheid in de hout-, papier- en grafische sector, die zich moeilijk leent tot telewerk

In vergelijking met het vorige opvolgingsverslag bevindt de algemene tijdelijke werkloosheid zich op een iets hoger niveau (8%, tgov.6% in de septemberenquête), maar dit niveau is nog steeds veel lager dan de tijdelijkewerkloosheidsgraad in april vorig jaar (32% in de week van 6 april). In de hout-, papier- en grafische sector ligt het aandeel tijdelijke werklozen met 10% boven het Belgische gemiddelde.

Tabel 1-3: Werkstatus van de werknemers, week 20 april

Survey 20 April	temporarily unemployed	telework	telework & workplace	at workplace	sick leave	on leave
Accommodation and food service activities	59	1	2	38	0	1
Construction	1	10	17	67	3	1
Information and Communication	2	51	16	26	2	3
Manufacture of food products	7	9	13	65	4	2
Manufacture of furniture	6	11	8	71	3	1
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	1	13	15	62	4	5
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	4	31	12	50	2	1
Manufacture of wood and paper products, and printing	10	7	9	68	4	2
Retail sales (food)	9	8	6	74	2	1
Retail sales (non-food)	16	6	6	69	2	1
Wholesale	4	36	18	39	2	1
Belgium	8	26	16	46	3	2

Bronnen: BECI, Boerenbond, NSZ, UNIZO, UWE, VBO, VOKA, NBB.

In vele sectoren en voor vele jobs waar dit mogelijk is, zien we een significant aandeel van telewerk. Uit de enquête blijkt dat telewerk in de toekomst meer structureel zal worden verankerd in de manier van werken. Uit de resultaten van de ERMG-enquête van 16 maart 2021 blijkt dat de werknemers na de coronacrisis gemiddeld 1,4 dagen per week van thuis uit zullen werken, terwijl dit vóór de coronacrisis slechts een halve dag per week was. In de informatie- en communicatiesector, waartoe de uitgeverijen behoren, zou dit zelfs toenemen tot 2,4 dagen per week. Door de aard van zijn activiteiten heeft de hout-, papier- en grafische sector minder de mogelijkheid een beroep te doen op telewerk. De situatie na de coronacrisis zal bijgevolg nagenoeg ongewijzigd blijven, met een halve telewerkdag per week. Vandaag (ERMG-enquête, 20 april) wordt in deze sector ook beduidend minder thuisgewerkt (7%) dan in andere sectoren en in de gehele economie (26%). De informatie- en communicatiesector leent zich daarentegen heel goed voor telewerk en dit zien we ook weerspiegeld in een bovengemiddeld aandeel van 51% telewerkers. Hierdoor slaagt de sector er o.a. in de tijdelijke economische werkloosheid (2%) lager te houden dan het Belgisch gemiddelde van 8%. Het aandeel

tijdelijke werklozen van 10% in de hout-, papier- en grafische sector wijst daarentegen uit dat de activiteit in deze sector nog niet is genormaliseerd.

In 2020 krimpt het personeelsbestand in de meeste sectoren; in 2021 zet de daling van het aantal werknemers in de hout-, papier- en grafische sector zich verder.

De bevroegde ondernemingen laten tijdens de bevraging van februari van dit jaar voor 2020 een geschatte werkgelegenheidskrimp van 2,7% optekenen. Voor 2021 verwachten ze een lichte daling (-0,2%) van de werkgelegenheid, wat overeenkomt met een verlies van 6.000 werknemers (enquête april 2021). Tijdens de enquête van maart werd evenwel een toename met 14.000 werknemers in 2021 voorspeld. Dit betekent aldus een duidelijke verslechtering van de werkgelegenheidsvooruitzichten voor dit jaar.

Bij het analyseren van de werkgelegenheidsverwachtingen is het van belang om ermee rekening te houden dat dit een momentopname is. De bedrijven die tijdens één van de vorige bevragingen in zware financiële moeilijkheden zaten en intussen failliet werden verklaard, hebben de werkgelegenheid reeds doen dalen en hebben aldus geen impact meer op de werkgelegenheidsverwachtingen in de week van 20 april (survival bias). Daarenboven vermijdt de verlenging van de maatregelen inzake tijdelijke werkloosheid tot 30 juni 2021 slechts ontslagen op korte termijn. Deze factoren verklaren dus waarom de algemene werkgelegenheidsverwachting ten opzichte van de twee vorige bevragingen achteruitgaat.

Achter dit totaalcijfer schuilen duidelijke verschillen tussen de bedrijfstakken. Voor de hout-, papier- en grafische sector wordt een verdere afname van het aantal arbeidsplaatsen met 2% geraamd in 2021 (cf. Tabel 1-4), na de daling van 3% in 2020 (o.b.v. de februari-enquête 2021). Het is evenwel mogelijk dat deze sectorale werkgelegenheidsvooruitzichten significante subsectorale verschillen verhullen. Het valt niet te betwisten dat de drukkerijen buitengewoon hard worden getroffen door de coronacrisis; de conjunctuurcurve van de grafische nijverheid (cf. Figuur 2-1) laat weinig aan de verbeelding over. Na een sterkere dan gemiddelde daling van de werkgelegenheid in de informatie- en communicatiesector met 6% in 2020 (o.b.v. de februari-enquête), zou het tij in 2021 geleidelijk kunnen keren. Doch, hoewel de werkgelegenheidsverwachtingen voor 2021 (+3%) positief zijn, heeft de sector zijn voorspellingen in vergelijking met de voorgaande bevraging met 2% neerwaarts bijgesteld. Aangezien deze sector heel ruim wordt geïnterpreteerd, kunnen hieruit geen conclusies worden getrokken voor de sector van de uitgeverijen. Het staat alleszins vast dat de coronacrisis een aantal problematieken in de uitgeverijensector verder op scherp heeft gezet (fors dalende inkomsten uit papieren advertenties, de opkomst van digitale alternatieven en de marktdominantie van grote digitale platformen, het ontbreken van een level playing field op de onlinemarkt, wat bijvoorbeeld het geval is voor de onlineboekenverkoop).

Tabel 1-4: Werkgelegenheidsverwachtingen precrisisperiode - 2021

Expected change in staff size in 2021	20-Oct	10-Nov	08-Dec	12-Jan	09-Feb	16-Mar	20-Apr
Accommodation and food service activities	-10	-13	-10	-9	-6	-11	-14
Construction	0	0	1	2	3	3	4
Information and communication	2	-3	2	1	-4	5	3
Manufacture of food products	1	0	1	3	4	4	1
Manufacture of furniture	0	4	1	6	7	1	4
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	-1	2	0	1	2	2	3
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	1	2	-1	1	3	-2	1
Manufacture of wood and paper products, and printing	-2	-1	-1	3	-1	-4	-2
Retail sales (food)	-1	-7	0	-1	0	0	-1
Retail sales (non-food)	-2	-5	-1	-2	-2	-2	-4
Wholesale	-1	-1	0	3	1	1	-2
Belgium	-0,6	-2,4	-0,9	-0,1	0,8	0,5	-0,2

Gestelde vraag: Hoe ziet u het aantal werknemers van uw bedrijf evolueren tussen de situatie van vóór de crisis en het einde van dit jaar?

Bronnen: BECI, Boerenbond, NSZ, UNIZO, UWE, VBO, VOKA, NBB.

Bezorgdheid bedrijfsleiders blijft groot, met een onvermijdelijke negatieve impact op de investeringen in 2021 en 2022

De mate van bezorgdheid bij de bedrijfsleiders is ten opzichte van september vorig jaar licht verbeterd van 6,3 tot 6 op 10. De bezorgdheid en de onzekerheid blijven evenwel groot en zullen onvermijdelijk een impact hebben op de investeringsbereidheid. De bevroegde ondernemingen schatten dat hun investeringen voor het lopende jaar 19% lager zullen liggen dan het normale investeringsniveau. Ook in de informatie- en communicatiesector, waartoe de uitgeverijen behoren, zouden de investeringen met 15% worden teruggeschroefd. De investeringsbeslissingen in 2021 worden sterk beïnvloed door de veranderende arbeidsprocessen (het toegenomen telewerk), wat de behoefte aan kantoorgebouwen en -inrichting doet afnemen. Voor de hout-, papier- en grafische sector speelt deze factor nagenoeg geen rol bij de beslissing om de investeringsplannen met ruim 32% terug te schroeven. Een zorgwekkend signaal voor de Belgische economie is dat de investeringsintenties van de bevroegde ondernemingen ook voor 2022 13% onder het normale investeringsniveau blijven. Ook in de hout-, papier- en grafische sector zouden de investeringsintenties nog steeds 24% lager uitvallen.

Tabel 1-5: Verwachte impact op de investeringsplannen in 2021

Impact on "investment in 2021"	22-Sep	20-Oct	10-Nov	08-Dec	12-Jan	09-Feb	16-Mar	20-Apr
Accommodation and food service activities	-38	-38	-40	-41	-48	-46	-46	-49
Construction	-17	-17	-17	-18	-15	-17	-13	-13
Information and communication	-12	-16	-19	-18	-16	-18	-20	-15
Manufacture of food products	-18	-20	-19	-19	-22	-22	-17	-18
Manufacture of furniture	-8	-29	-23	-9	-18	-14	-17	-10
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	-11	-14	-12	-12	-13	-7	-18	-10
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	-34	-20	-43	-27	-28	-28	-33	-20
Manufacture of wood and paper products, and printing	-28	-31	-28	-19	-22	-20	-31	-32
Retail sales (food)	-15	-18	-18	-22	-16	-23	-11	-18
Retail sales (non-food)	-23	-23	-31	-27	-28	-22	-25	-28
Wholesale	-17	-21	-21	-15	-17	-23	-20	-21
Belgium	-18	-19	-22	-19	-19	-20	-18	-19

Gestelde vraag: Wat is de impact van de coronacrisis op de investeringen van uw bedrijf in 2021?

Bronnen: BECI, Boerenbond, NSZ, UNIZO, UWE, VBO, VOKA, NBB.

Faillissementsrisico in de hout-, papier- en grafische sector en in de informatie- en communicatiesector is relatief hoog

Voor de hele economie neemt het aantal respondenten dat aangeeft dat een faillissement waarschijnlijk tot zeer waarschijnlijk is, tegenover maart licht toe tot 8%. In vele van de sectoren die in een commissie samenkomen in de CRB, waaronder de informatie- en communicatiesector en de hout-, papier- en grafische sector, is het risico op een faillissement tegenover de enquête van 16 maart evenwel afgenomen of stabiel gebleven. Niettegenstaande de recente afname ligt het faillissementsrisico van de hout-, papier- en grafische sector met 9% hoger dan begin dit jaar (5% in de week van 12 januari 2021). Ook overstijgt het faillissementsrisico van deze sector het Belgische gemiddelde (8%). De informatie- en communicatiesector, waartoe de uitgeverijen behoren, laat in april, parallel met het Belgische gemiddelde, een faillissementsrisico van 8% optekenen. Veel bedrijven steunen nog op (tijdelijke) overheidsmaatregelen die ontslagen en/of faillissementen vermijden. Deze steunmaatregelen zullen evenwel stelselmatig worden uitgedoofd.

Tabel 1-6: Percentage respondenten dat een faillissement waarschijnlijk of erg waarschijnlijk acht

	22-Sep	20-Oct	10-Nov	08-Dec	12-Jan	09-Feb	16-Mar	20-Apr
Accommodation and food service activities	15	27	29	30	29	33	23	26
Construction	2	5	9	10	7	6	5	5
Information and communication	3	9	12	9	8	3	10	8
Manufacture of food products	1	7	11	4	8	4	6	6
Manufacture of furniture	0	3	2	17	9	4	0	0
Manufacture of pharmaceutical and chemical products	3	3	4	0	3	4	8	3
Manufacture of textiles, wearing apparel and shoes	2	7	11	8	3	3	7	5
Manufacture of wood and paper products, and printing	0	7	5	7	5	0	12	9
Retail sales (food)	3	11	9	13	7	8	12	6
Retail sales (non-food)	5	10	17	14	13	10	11	12
Wholesale	4	1	9	7	8	8	3	4
Belgium	4	8	12	10	9	7	7	8

Bron: NBB (voorlopige cijfers)

2. Conjunctuurontwikkeling in de papier- en grafische sector

2.1 Vooruitzichten conjunctuurontwikkelingen

Uit de onderstaande conjunctuurcurves voor de papier- en grafische sector blijkt dat de sector net als de hele economie hard wordt getroffen door de huidige crisis. De enquêtes (Nationale Bank van België) die aan de basis liggen van deze conjunctuuranalyse hebben tot doel de mening van de ondernemers omtrent het economische conjunctuurklimaat en over de op korte termijn te verwachten ontwikkelingen nauwkeurig en snel in te zamelen. Ze vormen dan ook een uiterst waardevol instrument met het oog op de conjunctuuranalyse in perioden van grote onzekerheid, omdat de resultaten ervan per maand beschikbaar zijn en daarenboven een blik geven op de verwachte ontwikkelingen in de sector.

In tijden van onzekerheid is de predictieve waarde van de jaarlijkse of trimestriële kwantitatieve indicatoren die met een vertraging van minimum 3 maanden tot een jaar worden gepubliceerd, zoals de jaarlijkse omzet, de investeringen, de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, veel minder relevant voor een conjunctuuranalyse. De historische langetermijntrends die ze aangeven, worden door zeer hevige kortetermijnontwikkelingen overspoeld. Om deze tsunami te monitoren zijn regelmatig en op korte termijn te verkrijgen data, zoals de info over de conjunctuurcurves en de ERMG-enquêtes van de NBB, de betere instrumenten. Daarom werd besloten om in dit verslag vooral te focussen op de conjunctuurcurves en de ERMG-data.

2.1.1 Conjunctuurcurve voor de grafische sector

Vanaf maart en in het bijzonder in april 2020 wordt de dramatische impact van de coronapandemie en de inperkingsmaatregelen op de grafische sector pijnlijk duidelijk. De boekenverkoop sputtert als gevolg van de tijdelijke sluiting van de boekhandels. Bepaalde grafische producten, zoals de gratis regionale pers en de reclamebladen, verdwijnen zelfs tijdelijk van het toneel. De kranten- en tijdschriftenmarkt wordt geconfronteerd met versterkt dalende advertentie-inkomsten. In moeilijke economische tijden is het te verwachten dat bedrijven op zoek gaan naar besparingen en traditioneel wordt hierbij in de eerste plaats gekeken naar de marketinguitgaven. Dit komt bovenop de structurele uitdagingen van de oprukkende digitalisering, waarbij onlineadvertenties een steeds groter marktaandeel naar zich toetrekken ten nadele van de gedrukte advertenties. De verschuiving van gedrukte naar onlinereclamebestedingen wordt nog verder versterkt door het succes van het onlineverkoopkanaal tijdens de coronacrisis. De penibele situatie blijkt ook uit een ledenbevraging⁶ midden april 2020 door Febelgra. De meerderheid (67,5%) van de bevraagde drukkerijen kijkt aan tegen een forse afname van meer dan 50% van het aantal orders. Een minderheid van de drukkerijen die de 'essentiële' sectoren beleveren slaagt erin haar activiteit goed tot zeer goed op peil te houden.

Traditioneel krijgt de grafische sector in de tweede jaarhelft meer vraag naar drukwerk met het oog op de voorbereiding van nieuwe collecties en catalogi. Daar waar het derde kwartaal van 2020 nog voorzichtig positieve conjunctuurresultaten toont, zwakt dit herstel in het vierde kwartaal onder invloed van de tweede coronagolf opnieuw af. De conjunctuurcurve belandt op het einde van 2020 op een uitzonderlijk laag niveau. Dit is te wijten aan forse orderdalingen in de sector. Een ledenbevraging door Febelgra in december 2020 wijst uit dat de overgrote meerderheid van de bevraagde drukkerijen, nl. 87%, wordt geconfronteerd met orderdalingen en dat bijna de helft ervan aankijkt tegen een orderdaling van 20 tot 50%. De minderheid van goed presterende drukkerijen is voornamelijk actief in

⁶ Febelgra en Grafoc: "Tweede enquête #COVID19 toont verschillende en ingrijpende resultaten voor de grafische sector." <https://www.febelgra.be/nl/nieuws/newsflash-20-04-2020-resultaten-2de-sectorenquete-nav-het-coronavirus>

het verpakkingsdrukwerk en de bedrukking van labels en etiketten. Dit kan o.a. worden verklaard door de fors gestegen onlinehandel sinds de uitbraak van de coronapandemie, wat de vraag naar e-commerceverpakkingen en dus ook het verpakkingsdrukwerk gevoelig heeft doen toenemen.

De conjunctuurachteruitgang in het vierde kwartaal van 2020 zindert in januari nog wat na, maar de maanden nadien (februari-april) treedt geleidelijk aan een kentering op. Het conjunctuurniveau bevindt zich evenwel nog ver onder het niveau van vóór de coronapandemie. Niettegenstaande het productietempo en de binnenlandse bestellingen in april 2021 teruglopen, trekt de buitenlandse orderpositie aan, wat een opwaartse impuls geeft aan de verkoopprijzen en ook de vraag- en werkgelegenheidsvooruitzichten voorzichtig doet opleven. Het is af te wachten of deze positieve trend daadwerkelijk doorzet. De gemiddelde verzekerde activiteitsduur in de grafische sector bedraagt in april 1,5 maand.

2.1.2 Conjunctuurcurve voor de papiersector

De huidige context van de COVID-19-pandemie heeft ook verregaande gevolgen voor de conjunctuurontwikkeling in de papiersector.

Sinds midden 2018 kent de conjunctuur van de papier- en kartonsector een gestage achteruitgang. Deze trend doet zich zowel in de papier- en kartonfabricage als in de verwerkende sector voor, met een meer uitgesproken verslapping in het eerste segment. Tijdens de eerste twee maanden van 2020 wordt een voorzichtige opleving in de papier- en kartonsector waargenomen, die in de loop van maart alweer de kop wordt ingedrukt. Deze achteruitgang wordt in beide subsectoren geobserveerd. De structurele problemen waarmee de sector kampt, worden door de uitbraak van de coronapandemie verder uitvergroet. Een groot volume aan orders wordt geannuleerd als gevolg van de gezondheids crisis en de hieruit voortvloeiende inperkings- en lockdownmaatregelen.

Terwijl de markt voor het grafisch papier (reclamefolders en -catalogi, gratis regionale pers...) bloedt, doet de markt van het verpakkingspapier het beter en dit kan in belangrijke mate worden verklaard door de versnelde expansie van de B2C-e-commerce als gevolg van de coronapandemie. Bepaalde producenten van golfkarton en medische verpakkingen hebben hun orders hierdoor duidelijk zien toenemen. Dit geldt evenwel niet voor alle papier- en kartonverwerkende bedrijven; zo lijden de producenten van horecaverpakkingen en pralinedozen nog steeds zwaar onder de pandemie en de hiermee gepaard gaande inperkingsmaatregelen.

De impact van een bloeiende e-commerce op de markt van het verpakkingspapier en -karton is niet sterk genoeg om de krimp op de markt van het grafisch papier op te vangen. De afgevlakte conjunctuurcurve van de papier- en kartonnijverheid, alsook van de subsectoren, laat in de eerste helft van 2020 namelijk een duidelijke achteruitgang zien.

Vanaf juni 2020 stellen we vast dat de bruto-conjunctuercijfers opnieuw licht positief worden. Een mogelijke verklaring voor de lichte verbetering van de brutoconjunctuercijfers is de algemene heropening van de winkels sinds 11 mei, die een positieve impact heeft op de advertentiemarkt en een opvering van de vraag naar grafisch papier tot gevolg heeft. Later dat jaar, begin november 2020, ziet de overheid zich als gevolg van de verslechterde coronacijfers genoodzaakt alle niet-essentiële winkels opnieuw te sluiten. Dit weerhoudt de papier- en kartonsector er evenwel niet van een conjunctuurherstel in de tweede helft van 2020 te laten optekenen. Het conjunctuurniveau bevindt zich evenwel nog onder het niveau van vóór de pandemie. Het is voornamelijk de papier- en kartonverwerkende sector die nog een sterke inhaalbeweging nodig zal hebben om het peil van vóór de gezondheids crisis te bereiken.

De eerste vier maanden van 2021 ogen overwegend positief, in het bijzonder voor de papier- en kartonverwerking. In april laat deze subsector een gemiddelde verzekerde activiteitsduur van 1,9 maand optekenen, terwijl die voor de fabricagesector 1 maand bedraagt. De fabrikanten van grafisch papier en karton, exclusief kranten- en tijdschriftenpapier, kijken zelfs aan tegen een gemiddelde verzekerde activiteitsduur van minder dan een maand (0,6 maand). Binnen de sector van de papier- en kartonverwerking zetten de producenten van papieren zakken en van veredeld papier en karton een beduidend hogere activiteitsduur neer in vergelijking met de producenten van golfkarton en kartonnages (> 600gr).

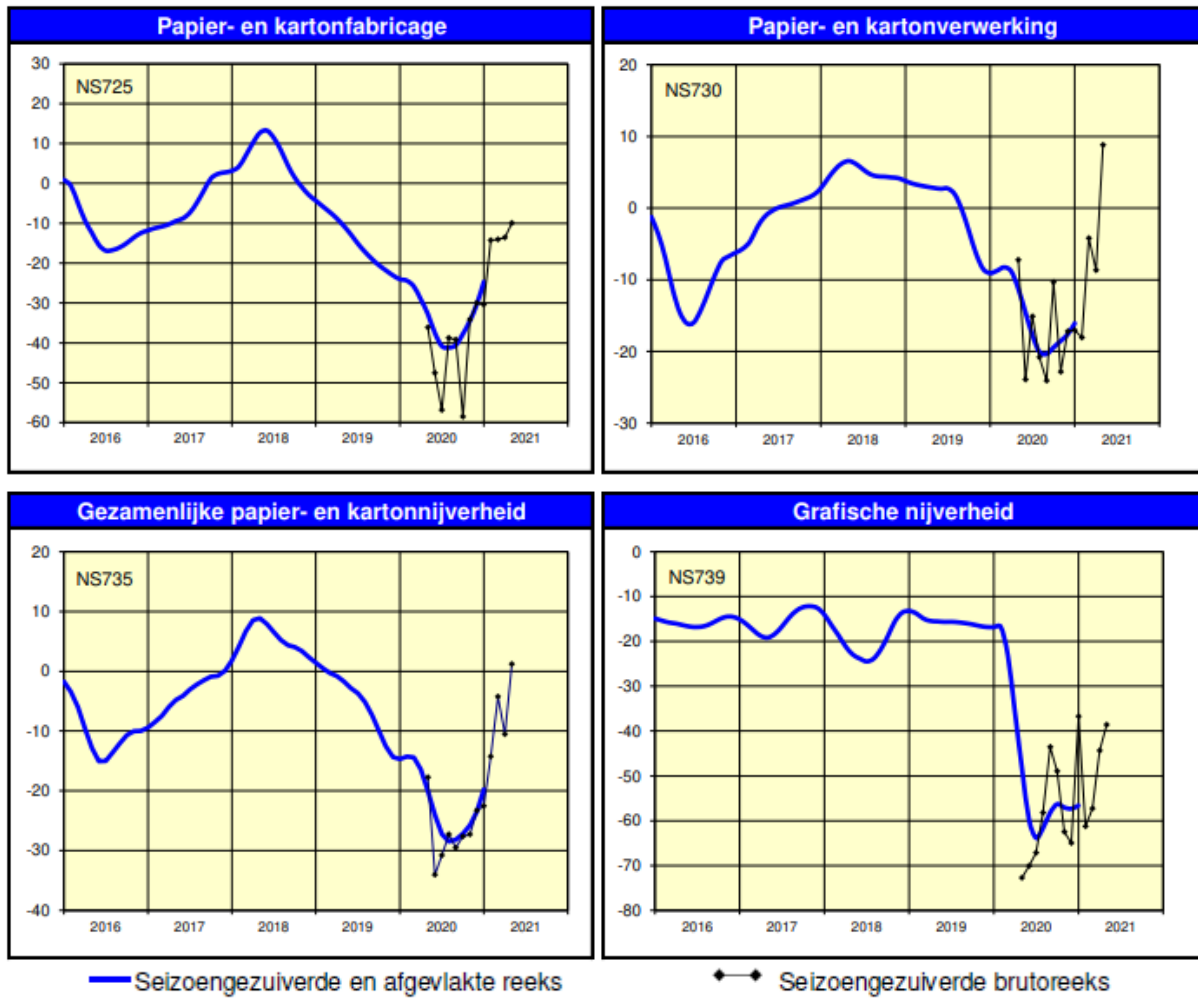
Voor de papier- en kartonsector in zijn geheel wordt in april een opwaartse trend van zowel de binnenlandse als de buitenlandse bestellingen waargenomen, wat de vraag- en werkgelegenheidsvooruitzichten doet opveren. De verkoopprijzen gaan in stijgende lijn, wat in grote mate te maken heeft met stijgende prijzen van grondstoffen, in het bijzonder van naaldhoutpulp en oud papier⁷. De oorzaken van deze stijgende grondstofprijzen zijn divers, zo blijkt uit een gesprek met de papier- en glasfederatie inDUfed⁸. De coronapandemie heeft de inzameling van oud papier zowel in België als in het buitenland bemoeilijkt, waardoor een aanbodtekort is ontstaan. Een verminderd aanbod in combinatie met een verhoogde buitenlandse vraag naar oud papier drijft de prijs op. Ook de prijs van naaldhoutpulp, een grondstof voor de productie van o.a. ongeadresseerd reclaimedrukwerk, premium toiletpapier en papieren handdoeken, wordt zowel aan de vraag- als aanbodzijde omhoog geduwd. Naaldhout wordt, in de vorm van houtpellets, in toenemende mate gebruikt als grondstof voor biomassacentrales. Hierdoor neemt de vraag naar naaldhoutpulp gevoelig toe. Het aanbod volgt de vraag evenwel niet en dit is te wijten aan een onrustbarend fenomeen, nl. het feit dat de bossen in Europa ziek zijn en bepaalde boomsoorten, zoals de naaldboom, in Europa zelfs dreigen uit te sterven. Daarenboven wordt de sector geconfronteerd met een tekort aan boomkappers. Beide factoren doen een aanbodschaarste van naaldhoutpulp ontstaan, terwijl de vraag in stijgende lijn gaat. We willen in deze context ook opmerken dat de wereldwijde crisis in de sector van de zeecontainers kan leiden tot aanvoerproblemen, wat de grondstoftekorten verder in de hand zal werken⁹.

⁷ <https://www.volkskrant.nl/economie/de-mondialisering-wreekt-zich-in-economisch-herstel-prijsexplosie-grondstoffen-kan-leiden-tot-bloedbad-onder-mkb-bedrijven~bec47f73/>

⁸ Telefoongesprek met Lieve Vanlierde, inDUfed op 21/05/2021

⁹ <https://www.rtlnieuws.nl/economie/bedrijven/artikel/5221815/houtpulp-containers-tekort-wc-papier-suzano>

Figuur 2-1: Conjunctuurbarometer van de Nationale Bank van België

Bron: Nationale Bank van België, april 2021

3. Besluit

Al meer dan een jaar houdt de coronapandemie onze samenleving en onze economie in een houdgreep. De algemene economische en maatschappelijke impact is groot en het herstel gaat langzaam. Naar het einde van 2021 verwachten de Belgische ondernemingen dat hun omzet nog steeds 8% onder het normale niveau zal liggen. Aan de basis hiervan ligt in de eerste plaats een vraagtekort.

Een zwakke vraag is ook de voornaamste reden voor de omzetsdaling in de hout-, papier- en grafische sector en in de informatie- en communicatiesector, waartoe de uitgeverijen behoren. De coronapandemie laat zich sterk voelen op de advertentiemarkt, en in het bijzonder op de markt van het reclamedrukwerk. De interesse van de consument voor de digitale verkoopkanalen is toegenomen, wat onlineadvertenties gevoelig aantrekkelijker maakt. De kranten- en tijdschriftenuitgeverijen profiteren evenwel van een sterke groei van het aantal (digitale) lezersabonnements, wat het verlies aan advertentie-inkomsten enigszins verzacht. De gratis regionale pers lijdt daarentegen zeer zwaar onder de afkalvende advertentie-inkomsten. Als gevolg van het stilliggen van sport-, cultuur- en verenigingsactiviteiten en het herhaaldelijk sluiten van de lokale handel, zijn haar advertentie-inkomsten gedecimeerd, wat haar kans op overleven uiterst onzeker maakt. Dit heeft ook onvermijdelijk een weerslag op de drukkerijen die een groot deel van hun inkomsten halen uit het drukken van dit medium. De boekensector houdt relatief goed stand dankzij de forse omzetsijging van het onlineverkoopkanaal. Desalniettemin botst de onlinemarkt van de boekenverkoop op de limieten van de vrije markt. Volgens de sector leidt een gebrek aan een level playing field tot een wezenlijke bedreiging voor het boekenvak in eigen land.

Het valt niet te ontkennen dat de coronapandemie in 2020 een dramatische impact heeft gehad op de activiteiten van de grafische sector; dit is duidelijk zichtbaar in het conjunctuurverloop. Tijdens de tweede helft van 2020 en begin 2021 doet de conjunctuur in de grafische nijverheid het iets beter, maar ze is nog ver verwijderd van het niveau van vóór de gezondheidscrisis.

De conjunctuur in de papier- en kartonsector wordt beïnvloed door twee contrasterende tendensen. Enerzijds staan de activiteiten van de producenten van grafisch papier (reclamedrukwerk, gratis regionale pers...) en de producenten van horecaverpakkingen en pralinedozen onder zware druk, anderzijds leeft de markt voor het verpakkingspapier voor e-commerce doeleinden op als gevolg van de versnelde expansie van de onlinehandel. Bijgevolg kent de papier- en kartonsector in 2020 een minder sterke achteruitgang in vergelijking met de grafische sector. In de tweede helft van dat jaar tekent zich vervolgens een conjunctuurherstel af dat, als het zich verderzet in 2021, het niveau van vóór de gezondheidscrisis zal kunnen terugbrengen.

Het herstel blijft evenwel broos en heel onzeker. Veel bedrijven steunen nog op (tijdelijke) overheidsmaatregelen die ontslagen en/of faillissementen vermijden. Zo doen de hout-, papier- en grafische bedrijven bijvoorbeeld nog voor 10% van hun personeelsbestand een beroep op de tijdelijke werkloosheid. Dit is hoger dan gemiddeld voor de Belgische economie, maar is in belangrijke mate te verklaren door de beperkte mogelijkheden voor telewerk in deze sector.

De steunmaatregelen zullen mettertijd worden uitgedoofd en de tijd zal uitwijzen welke bedrijven op dat moment over een voldoende solide basis zullen beschikken om hun activiteiten op een winstgevende manier te kunnen voortzetten. Het faillissementsrisico voor de hout-, papier- en grafische sector neemt tgv. maart af, maar is nog steeds iets groter dan dat voor de economie in haar geheel. Het is af te wachten of de dalende trend zich verderzet. Voor 2021 verwachten de hout-, papier- en grafische bedrijven een verdere inkrimping van het personeelsbestand met 2%, terwijl de informatie- en communicatiesector, waartoe de uitgeverijen behoren, uitgaat van een voorzichtige aangroei van 3%, na de daling met 6% in 2020.

Aangezien de bezorgdheid van de bedrijfsleiders groot blijft, heeft dit een onvermijdelijke impact op de investeringsplannen. De investeringsbeslissingen in 2021 worden sterk beïnvloed door de veranderende arbeidsprocessen (het toegenomen telewerk), wat de behoefte aan kantoorgebouwen en -inrichting doet afnemen. Voor de hout-, papier- en grafische sector speelt deze factor nagenoeg geen rol bij de beslissing om de investeringsplannen met ruim 32% terug te schroeven.

Het conjuncturele herstel van de uitgeverijen, de papier- en in het bijzonder de grafische sector is uiterst fragiel en wordt beïnvloed door tal van factoren. De sector wordt door deze crisis meer dan ooit met talrijke uitdagingen (versnelde digitale disruptie, globalisering...) geconfronteerd. De overheid zal er zich voor moeten behoeden steunmaatregelen, zoals het vereenvoudigd systeem van tijdelijke werkloosheid, te snel af te bouwen teneinde ontslagen en faillissementen in de sector zoveel mogelijk te vermijden. Daarnaast is het ook de opdracht van het beleid om zo gunstig mogelijke randvoorwaarden te creëren om het herstel mee te faciliteren. Het vrijwaren van een level playing field tussen binnenlandse en buitenlandse bedrijven verdient in deze context extra aandacht. Ter illustratie van de problematiek verwijzen we naar het ontbreken van een eerlijk speelveld op de onlinemarkt voor de boekenverkoop.

Naast het streven naar een level playing field, zijn het behoud van een pluralistische nieuwsverspreiding en de bewustmaking van het brede publiek over de duurzame initiatieven van de sector ook belangrijke sleutelfactoren om een antwoord te kunnen bieden op de uitdagingen van vandaag. In deze tijden van crisis vervult de pers een cruciale rol. Meer dan ooit tevoren zet ze zich in om de burgers onafhankelijke en betrouwbare informatie te leveren. Kranten, magazines en nieuwssites werden nooit meer gelezen dan nu. Dit groeiende bereik en de kwalitatieve context die deze publicaties bieden, maken van deze media een onmisbare partner voor de communicatie van de overheid in deze crisisperiode, vooral op het gebied van volksgezondheid, maar evenzeer op elk ander gebied, en zeker ook in het kader van de relance van de economie. De bijdrage die de media-industrie levert aan de (lokale) economie in haar geheel is vele malen groter dan haar economisch gewicht. Ze vormt als het ware de voedingsbodem voor het lokale sociaal en economisch weefsel doordat ze de ontwikkeling van cultuur-, sport-, retail-, immo- en reisdiensten... ondersteunt. De overheid kan de sector in de realisatie van deze ambities ondersteunen via allerlei beleidsinitiatieven. De leden van de brc Papier-, grafische en uitgeverijensector hebben in deze context eind 2020 een unaniem [advies](#)¹⁰ "*Koester (lokale) media als relancehefboom voor het (lokaal) sociaal en economisch weefsel*" uitgebracht. De belangrijkste beleidsaanbevelingen uit hun voorgaande adviezen werden gebundeld in het [memorandum](#) "Krachtlijnen voor een duurzame toekomst voor de uitgeverijen en de papier- en grafische sector".

¹⁰ <https://www.ccecrb.fgov.be/p/nl/785/koester-lokale-media-als-relancehefboom-voor-het-lokaal-sociaal-en-economisch-weefsel/12>